

DE VITUSKERK VAN TERSOAL

Inleiding/Aanleiding.

Hoofdstuk 1:

Ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de streek, het dorp en de kerk.

Hoofdstuk 2:

Huidige situatie. Wat is er tot nu gebeurd?

Hoofdstuk 3:

Hoe het verder zou kunnen gaan.

Onze plannen met de kerk.

Hoofdstuk 4:

Bouwkundige staat van de kerk.

INLEIDING/AANLEIDING

De kerkelijke gemeente krimpt en de PKN kan zich het bezit en het onderhoud van 6 kerken niet meer veroorloven. Na een uitgebreid keuzeprocess van welke kerken zouden moeten blijven, is een procedure ontwikkeld hoe te handelen met de af te stoten kerken.

In de oude kerk van Tersoal werd een bijeenkomst gehouden met de PKN van de Legeaën en een dertigtal dorpsbewoners. Er was een uitgewerkt voorstel hoe de kerk overgedragen zou kunnen worden aan een stichting die uit vertegenwoordigers van het dorp zou moeten bestaan: Van kerkgemeente naar dorpsgemeenschap.

Het dorpsbelang heeft de haalbaarheid en het draagvlak in het dorp laten onderzoeken.

Vervolgens zijn een paar mensen uit het dorp samen met de kerkrentmeesters aan de gang gegaan om financiering te vinden voor groot onderhoud en restauratie van de muur van het koor die verzakt . De provincie heeft subsidie toegezegd en samen met de BRIM subsidie van het rijk zijn we een heel eind. Maar er moet nog bij willen we de oude dame weer stevig op de poten krijgen. En binnen moet er aanpassingen komen om mogelijk te maken dat er naast het rouwen, trouwen en vieren een “Histoarysk en kultureel Stipepunt van De Lege Geaën “ exposities, bijeenkomsten, vergaderingen en leergroepen kan organiseren

De kerk van Tersoal: middelpunt van het dorp, het kerkhof er omheen, een toren uit de middeleeuwen met daar tegenaan de huidige kerk, gebouwd in 1831. Ze staat niet helemaal stevig meer op haar grondvesten, de vloer in de kerk loopt wat scheef hier en daar, wat houtwerk in de toren is verrot. Er is een eenvoudige preekstoel, er zijn eenvoudige kerkbanken, wel een kraak, maar een vast kerkorgel is er nooit geweest, een dakgewelf als een omgekeerd schip dat alles bij elkaar houdt.

De kerk van Tersoal, ontroerend in z'n eenvoud.

HOOFDSTUK 1

Ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van de streek, het dorp en de kerk.

De eerste bewoners in dit deel van Friesland vestigden zich op veenterpen zo rond 500 jaar v Chr. De terpenbouw eindigde in Friesland, Groningen en Drenthe met de komst van de eerste dijken in het gebied, zo rond 1200.

Rond 300 n Chr rees de zeespiegel en was bewoning gedurende 400 jaar niet mogelijk. In die periode ontstond ook de Middelzee die diep het land in drong. Rond 700 ontstond weer bewoning op terpen langs de rand van de Middelzee.

De Middelzee was een middeleeuwse zeearm in de provincie Friesland. Ze begon ten oosten van Bolsward, boog ten noorden van het huidige Sneek naar het noorden. Haar 'monding' lag in wat nu Het Bildt is, ten zuiden van het Borndiep tussen Ameland en Terschelling.

Het terpdorp, Tersoal is een van de dorpen van de Lege Geaën (Legeaën) ten zuidoosten van de voormalige Middelzee.

In 1333 is het voor het eerst dat de naam Zole (Terzool) voorkomt. Op oude kaarten wordt de naam Soel ook gebruikt. In eerdere eeuwen was hier dus al bewoning. De dorpjes Poppingawier, Terzool en Sijbrandaburen lagen vrij geïsoleerd op een oude stroomrug van de Middelzee. Alleen bereikbaar per schip of langs oude voetpaden. (Van een doorgaande weg is pas in 1866 sprake.)

De schilderachtige kern wordt gevormd door de kerk.

De kerk van Tersoal is een eenvoudig kerkje en gebouwd op een terp. Aanvankelijk zal hier wellicht een eenvoudige houten kerk hebben gestaan, niet meer dan een houten schuur. Pas vanaf de 13^e eeuw werden er in Friesland stenen kerken gebouwd.

In die tijd werd een dorp als volgt omschreven: "Dat is een therp, deer kyndkerstinga sint, ende lyckfellinga, eta trim after dingum".

In 1335 komt de naam “Zole” voor op een rekening van een Utrechtse wijbisschop Johannes. In Tersoal wordt dan tegelijk met ‘Zibrandaburghe’ (Sibrandabuorren) een altaar gewijd aan Sint Vitus.

Vitus is een heilige en martelaar van de rooms-katholieke Kerk en de orthodoxe Kerk. Hij werd in de 3e eeuw n.Chr. geboren op het eiland Sicilië. Hij was de zoon van een heidense senator. Rond zijn zevende (volgens sommige bronnen twaalfde) jaar bekeerde hij zich tot het christendom. Zijn vader trachtte hem op allerlei manieren van dit geloof af te brengen, waarbij de jonge Vitus zelfs gemarteld werd. Daarna ging hij naar Rome, waar hij trachtte de zoon van Romeinse keizer Diocletianus te genezen die krankzinnig geworden was. Hoewel hij hierin slaagde, werd hij toch het slachtoffer van de christenvervolging van Romeinse keizers Maximianus en Diocletianus en stierf hij uiteindelijk ten gevolge van martelingen .

Vitus is de beschermheilige van dansers, zangers en epileptici, en schutspatroon van Het Gooi. Zijn naamdag is op 15 juni. Zijn relieken worden sinds 836 bewaard in het Duitse Corvey. Hij gaf zijn naam aan de Sint-Vitusdans. (volgens internet: ...een aandoening van de basale kernen in de grote hersenen bij kinderen, met een aantal kenmerkende ziekteverschijnselen als abrupte, doelloze bewegingen van romp en ledematen. Veroorzaakt door een allergische reactie op een infectie met bloedafbrekende streptokokken elders in het lichaam)

Vitus die de zoon van de Romeinse keizer Diocletianus geneest.

In de 16^e eeuw trok tijdens de strijd tussen Karel V en de Geldersen een bende door de Legeaën. Ook de Tersoalster kerk moest het ontgelden en werd geplunderd. In 1580 kwam de Reformatie en werd de Rooms-katholieke eredienst afgeschaft.

De oude kerk is in de 19^e eeuw afgebroken. De Middeleeuwse zadeldaktoeren is blijven staan.

De beperkte omvang en het geringe aantal inwoners van Tersoal in het verleden zijn af te lezen aan de kleine zaalkerk die in 1838 de oude, aan Sint Vitus gewijde kerk, verving. Die vernieuwing zou onder leiding van de Sneker bouwmeester Pieter Rollema gebeurd zijn. In de toren wordt een nieuwe kerkingang gemaakt.

Dit kerkje heeft een uiterst eenvoudige uitdossing gekregen: een ongeleed schip met twee grote spitsboogvensters en een driezijdige koorsluiting met twee vensters in genoemde vorm.

In vergelijking met de oude kerk is het nieuwe gebouw acht meter korter en lager. De verhouding van kerk en toren is hierdoor wat merkwaardig geworden.

In 1911 is er een grote restauratie van de kerk en toren. Er wordt een galerij (kraak) geplaatst en een doorgang daar naar toe gemaakt vanuit de toren. De muur blijkt een meter dik te zijn. Op de kraak krijgt het orgel (een 'American organ') een plaats. De grafsteen van Wopke Wigara is onder de kerkvloer teruggevonden.

Het vloeroppervlakte van de kerk bedraagt 6,30 x 13,95 meter. Het aantal zitplaatsen in de kerk is 78 op de banken (exclusief op de ambtsdragersbanken), 10 op stoelen beneden en eveneens 10 op stoelen op de verdieping.

De oorspronkelijke toren uit vermoedelijk de 14de eeuw is zonder enige sier, maar wel met kleine, rondbogige galmgaten aan alle zijden, opgetrokken van rode kloostermoppen .

In de ruim 20 meter hoge toren staat een houten klokkenstoel waarin de luidklok hangt. In 1644 krijgt de toren een (nieuwe?) klok. In 1810 wordt deze verkocht omdat hij was gescheurd. Er wordt een andere aangeschaft. Tijdens de oorlog, in 1943, is de klok door de Duitse bezetter weggehaald. Een spoorrail (die er nog steeds hangt) fungeerde als alternatief. Pas in 1949 is een andere klok in de toren geplaatst. Hierop staat een herinneringsgedicht. Het oorspronkelijke houten tuimelgedeelte is in dat jaar ook vervangen en ligt nog op de derde verdieping. De klokkenstoel staat op de tweede verdieping en gaat door de volgende vloer heen. Het mechanisch torenuurwerk is van Vellema, Blija (eerste kwart 20^e eeuw) en later voorzien van elektrische opwinding. De kerk ligt mooi hoog op een terp met rondom een ruim kerkhof omzoomd door een beukenhaag en lindebomen.

Kerk en toren zijn een prachtig historisch monument, een markant onderdeel van de boeiende ontwikkeling van de bewoning in deze streek. Een monument om voor de toekomst te bewaren.

HOOFDSTUK 2

Wat is er tot nu gebeurd?

Al jaren wordt het aantal kerkgangers minder. De PKN van de Legeaën heeft besloten om een aantal kerkgebouwen af te stoten. Zo ook de Buorrenkerk in Tersoal. De PKN nam hierover in de vroege zomer van 2011 contact op met het Dorpsbelang .

In een bijeenkomst in de kerk, waarbij het hele dorp was uitgenodigd, presenteerden de kerkrentmeesters hun plan “Van kerkgemeente naar dorpsgemeenschap”, om de kerk en het kerkhof over te laten gaan in handen van een stichting bestaande uit vertegenwoordigers van het dorp.

Er wordt een globaal financieel overzicht gegeven van inkomsten, uitgaven en mee te geven “bruidsschat”.

Het bestuur van het dorpsbelang heeft toen een werkgroep samengesteld met de opdracht om te bekijken of het plan van de kerk haalbaar is.

Deze werkgroep is aan het werk gegaan. Hun conclusie was, dat de kosten van de jaarlijkse exploitatie hoger lagen dan de kerk had voorgesteld, maar dat er zeker mogelijkheden waren. Om het draagvlak van de dorpsbewoners te peilen heeft de werkgroep een enquête ontwikkeld die in het hele dorp verspreid is en weer opgehaald. De conclusie was, dat het merendeel van de dorpsbewoners die op de enquête hebben gereageerd, vond dat de kerk eigendom van het dorp moest worden. Eén van de aanbevelingen was wel dat

er hard gewerkt moet worden aan nog meer draagvlak, zodat ook de mensen die de enquête niet hebben ingevuld zich betrokken gaan voelen.

In 2013 bleek de provincie zich het lot aan te trekken van de af te stoten kerken. Tevens bleek de restauratie veel omvangrijker te zijn dan eerder gedacht: de muur aan de koorkant van de kerk verzakt, de scheuren binnen worden steeds groter. Om een reële aanvraag voor een restauratiesubsidie te kunnen doen, werd de inspectie door monumentenwacht vervroegd. Er is een uitgebreid rapport gemaakt met bijbehorende kosten. Het gaat bijna 140.000 euro kosten.

Op basis daarvan is een aanvraag voor subsidie gedaan aan de provincie en die is gehonoreerd. Het Rijk heeft een onderhoudssubsidie toegekend over 6 jaar van 2500 euro per jaar. (De BRIM. Voor deze subsidie geldt evenwel de eis, dat er uit eigen middelen voor 50% wordt bijgedragen)

De huidige situatie is, dat er een Stichting Vituskerk Tersoal is opgericht, die het behoud van kerk en kerkhof tot doel heeft. De stichting zal de kerk met het kerkhof overnemen.

De grootste zorg is nu om genoeg financiën bij elkaar te krijgen om de restauratie en het achterstallige groot onderhoud te kunnen laten uitvoeren.

Hoewel de prioriteit in eerste instantie gelegd is bij de restauratie en de financiering daarvoor, wordt er ook nagedacht over zaken die gaan spelen na de overdracht:

1. Aanpassingen binnen in de kerk om haar multifunctioneel te maken en hoe dat te financieren. Er moet oa een nieuw verwarmingssysteem komen.
2. Zowel organisatorisch als financieel vorm geven aan de plannen om de kerk een ontmoetingsplaats te maken voor de mensen uit het dorp en de Legaën rond culturele en historische onderwerpen.
2. Verhouding tot het tegenoverliggende dorps huis de Tuolle. Het Tuolle-bestuur wil graag samenwerken.
3. Beheer en organisatie van het kerkhof.

Activiteiten van de afgelopen jaren.

- Augustus/september 2011, kunstroute i.s.m. Goënga, Offenwier, Gau en Sibrandabuorren: expositie van oude foto's van Tersoal, keramiek, vilt en weefwerk, handgebonden boeken en schilderstukken uit de Legeaën. Rondleidingen in de toren.
- Augustus/september 2012, kunstroute i.s.m. Goënga, Offenwier, Gau en Sibrandabuorren: expositie van (nieuwe selectie) foto's van Tersoal, schilderijen en kunstfoto's, zelf geborduurde letterlappen gemaakt door Tersoalsters. Ook toen waren er rondleidingen in de toren.
- Augustus/september 2013, samen met Raerd, Poppenwier en Sibrandabuorren: expositie over de oorlog nav de vondst van aantekeningen van de dominee uit Raerd gemaakt over het verzet hier in de streek tijdens de 2^e wereldoorlog. Willem Hansma, een Tersoalster, heeft er een boek van gemaakt. Langs de verschillende kerken was een fietsroute uigezet die verschillend plekken aandeed die met de oorlog verbonden waren. Ook toen waren er rondleidingen in de toren.
- Winterexpositie februari 2014: 100 huisjes van natuur- en afvalmateriaal van een kunstenares uit Jirnsum en een groots plantaardig object van 2 Tersoalsters.
- Augustus/september 2014, kunstroute i.s.m. Goënga en Offenwier: textiel en keramiek van 2 Tersoalsters en een nieuwe selectie oude foto's van Tersoal. Rondleidingen in de toren.

HOOFDSTUK 3

Onze plannen met de kerk: Hystoarisk en Kultureel Stipepunt.

De kerk kan gezien worden als een historisch monument van het dorp en een markant herkenningspunt. De geschiedenis van de omgeving teruggaande naar de tijd van Middelzee tot heden is boeiend. De ontwikkeling van de terpdorpen en het leven tot in de huidige tijd is van blijvend belang en zal veel mensen interesseren.

De laatste jaren hebben we samen met andere dorpen van de Legeaën meegedaan aan een kunstroute in het kader van het Tsjerkepaad. Historische foto's van het dorp hadden, naast plaatselijke kunst een prominente plek.

We willen de kerk tot een Hystoarisk en Kultureel Stipepunt van de Lege Geaën maken.

De huidige activiteiten zullen we daarom uitbreiden met:

- Exposities, excursies, lezingen en lessen over de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling van het land en dorp,
- Exposities en discussies over kulturele en maatschappelijke ontwikkelingen,
- Kunst en ambacht van de Legeaën laten zien, horen en ervaren.

Het traditionele gebruik van de kerk behoudt zijn plek.

- kerkdiensten (de PKN zal 6 diensten per jaar verzorgen)
- trouwdiensten
- rouwdiensten (de kerk staat midden op het kerkhof)
- begrafenissen op het kerkhof.

Wat is er nodig om dit mogelijk te maken?

De inrichting van de kerk behoeft aanpassingen. We zoeken nog naar een goed evenwicht tussen meer open ruimte en behoud van de traditionele kerksfeer.

- Nieuw verwarmingssysteem
- weghalen van enkele banken
- aanschaf stoelen
- aanbrengen van een ophangstelsel voor schilderijen ed.
- aanschaf audiovisuele apparatuur.
- Keukenblokje?
- Droge opbergmogelijkheden voor o.a. het fotoarchief

Samenwerking met de Tuolle

In de kerk is geen sanitair aanwezig, en geen mogelijkheid voor catering. Een mogelijkheid is, om daarvoor gebruik te maken van het tegenoverliggende dorps De Tuolle.

Er zijn gesprekken gevoerd met het bestuur en we zien het beiden als een win-win situatie: bijeenkomst in de kerk, plassen, napraten en iets drinken (en dus inkomsten) in de Tuolle. Er is daar een bar en een goed geoutilleerde keuken waar hapjes en drankjes verkregen kunnen worden. En een vaste groep vrijwilligers die het geheel bemannen.

In de Tuolle zijn exposities weer niet goed mogelijk door het intensieve gebruik van de ruimte.

Vrijwilligers

Er is in de loop van de afgelopen jaren een hechte groep vrijwilligers ontstaan: een kerngroep met daaromheen mensen die incidenteel de handen uit de mouwen steken.

Voor klussen als timmerwerk, graafwerkzaamheden en andere klussen was het niet moeilijk mensen te vinden als er zich iets voordeed.

Dorpsbelang

De aanzet voor deze acties zijn begonnen bij het dorpsbestuur. In de dorpsvisie staat beschreven dat zij zich inzetten om de kerk niet verloren te laten gaan voor het dorp. Eén van de leden van de stichting in oprichting is lid van het bestuur van het dorpsbelang. Langzamerhand wordt het een zelf regerende groep met hechte banden met het dorpsbelang. Er is bepaald in de stichtingsakte dat één van de leden van het stichtingsbestuur door het dorpsbelang moet worden aangewezen.

Donateurs

Bij de peiling van het draagvlak in het dorp om de kerk over te nemen door een dorpsstichting is ook gevraagd of de mensen donateur zouden willen worden en hoeveel ze daar dan voor over zouden hebben.

Opgeteld zou dit een bedrag van 1000 euro per jaar zijn.

Samen met de verhuur (kerk-, rouw-, trouwdiensten familiedagen enz) en toegangsgelden tot activiteiten die zich daarvoor lenen, moet het mogelijk zijn de jaarlijkse vaste kosten te financieren.

We gaan er hierbij vanuit dat na de grondige restauratie en het wegwerken van het achterstallige onderhoud, de eerstvolgende jaren weinig hoeft worden uitgegeven aan regulier onderhoud.

HOOFDSTUK 4

Bouwkundige staat van de kerk.

In het inspectierapport (2013) van Monumentenadvies is het volgende opgetekend:

De constructieve toestand (casco) van het gebouw is matig. De onderhoudstoestand is redelijk.

Gezien de omvang van de reparaties die zijn opgenomen in het rapport moet echter tevens geconstateerd worden dat er veel achterstallig onderhoud is en dat er structurele tekortkomingen zijn als het gaat om de fundering van de kerk. (met name aan de koor zijde)

De voorgenomen herstelwerkzaamheden omvatten in het kort:

- het funderingsherstel van de koormuur van de kerk,
- het herstel metselwerk en voegwerk van de kerk en de toren,
- het herstellen van de ramen,
- het herstellen van de van de kapconstructie en het dakwerk,
- het ankerwerk,
- het regulier schilderwerk,
- het onderhoud van de klok en het uurwerk,
- het herstel van de verzakte vloer in de kerk door de vloerbalken te ondersteunen en op hoogte te brengen,

- het op hoogte brengen van het koorhek en de banken in de kerk.

Het volledige herstel wordt heden begroot op een totaal bedrag van 137.117,13 euro.

Het volledige verslag is omvangrijk en kan op verzoek digitaal verkregen worden.

Dit boekje is tot gemaakt door:

Pieter Langebaerd

Henk Looijenga

Thora Justesen

Contactgegevens:

Stichting Vituskerk Tersoal

p/a mw.Thora Justesen

Durk Dijkstrastrjitte 10

9014CC Tersoal

Thora.justesen@upcmail.nl